

jemu staremu znancu gospodu Boštjanu Nebodigatreba slovenski Nikodem pravi. (Dal. prih.)

Iz državnega zбора.

Govor goriškega poslanca gosp. Črneta

v seji 20. novembra.

Ne morem si kaj, da bi pred vsem se ne čudil, kako to, da gospodje na levi strani davke jemljejo za merilo o volitvi onih poslancev, ki jih ima zbornica naša poslati v delegacijo, in vendar jim ni mar za to, da bi isto merilo veljalo tudi za ogerske poslance, kar bi gotovo bolje na svojem mestu bilo.

Že §§. 7. in 8. te postave, ktera danes osnovana pred nami leži, posebno pa še predlog dr. Pergerjev se opirajo na nekaj, kar ni, namreč na to, kakor da bi v Avstrii razun Magjara in Nemca ne bilo nobenih družih narodov, — na to, kakor da bi meje avstrijskega cesarstva bile zagrajene s kineškim zidom, čez kterega nihče ne more, — na to, kakor da bi mir svetá zagotovljen bil na 10, 20 in 30 let.

Al, gospôda! temu ni tako. V cesarstvu našem je razun Nemcev in Magjarov še družih narodov in ljudstev, ki po številu deleč presegajo una dva naroda; meje avstrijske so napadu sovražnih tujcev povsod odprte, in mir v Evropi še za eno leto ni gotov.

Gospôda! Neki častit in veljaven poslanec na uni (levi) strani je v splošni debati rekel, da Avstrija stoji na razpotji. Mož je resnico govoril, al jaz še to dodajam, da bode za Avstrijo v prihodnje še slabeje kakor je bilo dozdej za njo, ako se sprejmeta §§. 7. in 8. tako, kakor jih odsek priporoča, ali če se sprejme dr. Pergerjev predlog.

Da to dokažem, poglejmo okoli sebe.

Gospôda! Dandanašnji čas je čas združevanja narodov. Laški narod je skor da že zedinjen; nemški narod je storil prvi najtežavniši, pa tudi najzdatnejši korak v to, da se zedini, in čudeži bi se morali goditi, da bi se ubranilo popolno zedinjenje; Rusija je v Moskvi zastavo vseslovanstva razvila in slovanske narode vabi pod varstvo svoje; dá! narodno čutje živo navdaja tudi že narode avstrijske. Turčije in vse jutrove dežele pričakujejo zore, ki jih pokliče k novemu življenju. In v tem času, ko se pripravljajo raznotere homatije po širocem svetu, se pač po pravici vprašati sme: kaj dela Avstrija, kaj počenja, da odvrne od sebe nevarnosti, ki jej pretijo krog in krog?

Gospôda! Kaj Avstrija dela, saj to vidimo. Ko se je priznala potreba, da Avstrija iz vrste absolutističnih držav stopi v vrsto ustavnih, so se skozi 4 leta napejnale vse sile, da se iz Avstrije naredi na videz ustavna, centralistična nemška država. Ko pa se je pokazalo, da na tej poti ne gré dalje, se sreča Avstrije dandanes išče v dvalizmu ali bolje rečeno, v dvojnem centralizmu, kajti unkraj Litave naj gospoduje Magjar, takraj Litave pa Nemec.

Gospôda! ne bodem se zdaj spuščal v to preiskovanje: ali je dvalizem sploh ali saj ta dvalizem, ki se zdaj za Avstrijo vstvarja, na srečo Avstrije in na prid narodom takraj Litave ali ne. Da o tem morete soditi, priliko Vam bodo dali predlogi dotičnih odsekov, in prebivalci takraj Litave bojo kmalu in dosti težko čutili breme, ki ga jim bo dvalizem naložil.

Al iz svojega stališča morem in smem staviti sledeča vprašanja: Ali je centralizem v enostranskem národnem smislu primeren razmeram deželá in narodov takraj Litave? Ali se dá izpeljati? In, če se sé silo tudi izpelje, ali bode na blagor Avstrii in se tudi obdržati mogel?

To, gospôda! so vprašanja, na ktera moramo pravi odgovor dati, ker od pravega odgovora zavisi prihodnost Avstrije. Iz tega pa se bode tudi videlo: ali je Avstrija kos temu, kar bota duh sedanjega stoletja in gibanje zgodovinsko morebiti kmalu od nje zahtevala.

Da pa na ta vprašanja moramo pravi odgovor dati, treba je, da si pred oči postavimo, kar se je godilo poslednja leta v našem cesarstvu, in da preiščemo, ali se je z deželami in narodi avstrijskimi ravnalo pravično, dosledno in pravilno? Dandanes, gospôda! ne zadostuje več, samo državno pravo ali pravna podlaga naj si bode v oktoberski diplomii ali februarjevem patentu, in danes tako, jutri tako. Dandanes se morajo tudi narodi Avstrije, narodi, ki se zavedajo svojih pravic, ti živi faktorji državni, vzeti v račun, ako se hoče prava in trdna podloga napraviti za trpežno sloopje močne Avstrije. Ti narodi, ker se zavedajo sami sebe, resnice in pravice avstrijske državne ideje, so v stanu državi biti ali najkrepkejše podpore ali pa največa nevarnost, kakor koli se jih država poslužuje. Poglejmo tedaj, kako je zdaj pri nas v Avstrii.

Med tem, ko se je Magjarom njihovo državno pravo, skupnost dežel ogerske krone in gospodstvo nad večino družih narodov v preobilni meri dovolilo, se noče nič vedeti o državnem pravu českem, o skupnosti dežel česke krone in o večini českega naroda na Českem in Marskem, ali pa se ta večina tlači na manjšino.

Slovenski narod, kterega je v Avstriji blizo poldrugi milijon, so po samovolji (oktroanji) razdelili v šestero dežel (Kranjsko, Štajarsko, Koroško, Goriško itd.) in ga obsodili v to, da v peterih deželah mora v manjšini biti. Noče se vedeti za to, da je slovenski narod na svetu, in ne privoščijo se mu pripomočki v to, da bi se bolj omikal in si sicer v bolji stan pomagal. V ptujih jezicah ga sodijo, in po tolmačih obravnavajo take pravde, kjer gre za moje in tvoje, za čast, svobodo in življenje! (Res je! — na desni strani.)

Narod hrvaški, ki ga je 1848. in 1849. leta avstrijska vlada poklicala, naj brani cesarski prestol, celoto cesarstva in svoje lastne narodnosti proti Magjarom, in ki je po sami tej vojski nad 20.000 zapuščenih vdov in ravno toliko kruljevih ljudi dobil, — in ta narod, kteremu je Njih Veličanstvo cesar potrdil 42. oddelek zborovega sklepa od 1861. leta, žrtujejo zdaj tadanjim zakletim sovražnikom Magjarom na milo in nemilo. Narod hrvaški, ki je med vsemi narodi največ krvi prelil za Avstrijo, razcepljen je na 3 razdelke, namreč v civilno Hrvaško, v vojaško Hrvaško in Dalmacijo in zdaj še celó raztrgan v obé polovici državni (v ogersko in cislajtansko) tako, da nima upanja, da bi se zopet združil in pomagal na bolje.

Srbski narod, ki je zarad zaslug svojih za prestol cesarski in Avstrijo dobil vojvodino lastno, jo je moral zdaj spet Magjarom prepustiti.

Erdeljsko (Siebenbürgen), ki je pred 4 leti v brambo svoje samostojnosti in edinosti in skupnosti cesarstva poslalo svoje poslance v to-le zbornico, in ki jih je res tudi z veliko radostjo sprejela, mora zdaj tudi svoje samoupravo, svojo samostojnost žrtovati Magjarom, in ne vé, kako bi branilo narodnost tistega naroda, ki ga je največ v tej deželi, namreč Rumunov, in ki je pod magjarskim gospodstvom v silni nevarnosti.

Rusinom je 1846. l. grof Stadion nekoliko dobroto skazal gledé njihovega pravopisa in književnega jezika; vlada Bachova pa jim je vzela spet to, kar se jim je bilo pred dalo, češ, da njih abceda je državi nevarna. Pod ministerstvom Schmerlingovim se jim je spet povrnilo, kar jim je Bach odščipnil, a danes so pa spet na tem, da zgubijo, kar so imeli.

Da so Poljaki v Avstrii dosti na sumu in pa preganjani bili, to se tudi vé, zato bi se jim skor ne smelo zavidati to, da jim zdaj nekoliko bolje gré.

Nemški severni Tirolci se vsi od prvega do zadnjega pritožujejo, da se jim krati in odškoduje njihovo deželno pravo in njihova samouprava, a Lah i v južnih Tirolih tožijo vsi, da so njih narodne, materijalne in avtonomne zadeve v nevarnosti.

Vedeti se mora, da velika večina avstrijskih narodov ni zadovoljna s tem, kar se jim je v tej zbornici pod imenom avstrijske svobode in prave ustavnosti ponuja in sili, ker vidi, da vse to družega ni kot hlapčestvo in dozdevna ustava (ustava na videz), za katero ne marajo, in da le z nevoljo in prisiljeni bodo nosili bremena, ki se jim naložé po naših razpravah z Magjari.

Gledé na vse to, gledé na krivice in silstvo, gledé na očitne nedoslednosti in brezpravilstva, po mojih mislih nihče, kdor si nalašč ne zatiskuje oči pred prihodnostjo, ne more misliti, da Avstrija pravo pot hodi in da po tej poti pride v tak stan, da v vrsti velikih držav evropskih posede tisto mesto, katero Avstrii gré in da bi zadobila tiste lastnosti, ktere bode duh stoletja sedanjega in ték zgodovine kmalu od nje zahteval.

Gospôda! Da so ta moja premišljevanja in moja mnenja resnična, in da je zdaj tudi vlada nekako teh misli, kaže mi očitno vladin predlog o delegacijah, vzlasti v onih razdelkih, ki se tičejo volitve teh delegacij. Zato radostno pozdravljam ta predlog, ker v njem vidim prvo znamenje boljšega spoznanja in pravičnejšega prevdarka avstrijskih zadev. Ker pa zapopadek §§. 7. in 8. osnovane postave in posebno predlog dr. Pergerjev na to meri, da bi se dobromisleči avstrijski občutki večine avstrijskih narodov ne le oslabili, marveč naravnost zatajili, in ker se mi vidi, da je ta predlog tak, da bi prav dobro došel vnanjim sovražnikom, ki prežijo na propad Avstrije, zato bodem glasoval zoper njega, in visoki zbornici nasvetujem, naj obá predloga zavrže.

Dr. Tomanov govor v zbornici poslancev

13. dne t. m.

(Dalje.)

Jaz hočem tedaj najpred prevdarjati: ali je res, kar odsek v §. 6. trdi, da imata v skupnih zadevah ogerski deželni in naš državni zbor pravico postave dajati, jaz hočem prevdarjati: ali je res to v ustavi utrjeno ali pa ne? — Že pred sem rekel, da obravnava skupnih zadev po februarškem patentu in po oktoberski diplomi gotovo spada pred „širji“ državni zbor. Ta pa se nikdar ni sešel, ker se nikdar niso sešli poslanci kraljestev in dežel ta- in unkraj Litave. Ako se je pa ožemu državnemu zboru kadaj izročila obravnava takih reči, ktere slišijo le pred „širji“ državni zbor, se je to vselej le na posebno povelje vladarja zgodilo. In ker se je to moralo naposebno povelje zgoditi, zato je ravno jasno kot beli dan, da ima le „širji“ državni zbor po oktoberski diplomi in februarški ustavi pravico skupne zadeve obravnavati.

Danes še misliti, da se bo širji državni zbor kedaj sešel, bi se reklo delo od konca začenjati, in kdor bi bil še te misli, moral bi sedanji posvet pri miru pustiti, in oziroma ogerske poravnave zopet trditi, da so Ogrri svojo ustavo s puntom zapadli.

Da bi se širji zbor sešel, ni mogoče več misliti. Pričujoči zbor pa po februarški ustavi ni tisti, kateri bi imel pravico obravnavati skupne reči, ki zadevajo kraljestva in dežele ta- in unstran Litave. Sedanji naš zbor tudi gledé na delo ogerskih sedeminšestdesetakov ne more biti opravičen, o skupnih zadevah postave da-

jati, kar bom pozneje posebno iz 28. člena tega dela dokazal. Pa če tudi stopim na odsekovo mesto, moram ravno trditi, da pričujoči zbor nikakor ne more imeti pravice o skupnih zadevah zapovedovati; ker ravno odbor sam pravi, da delegacije stopijo na mesto širjega državnega zbora, in sicer zato, da bi one obravnavale tiste zadeve, ki so skupne kraljestvom in deželam ta- in unstran Litave.

Prvo vprašanje je tedaj po odseku v §. 6. napak razsojeno. Pravica v skupnih zadevah postave dajati tedaj ne gré pričujočemu zboru.

Pa ko bi bilo to, kar odsek trdi, tudi res in ustavno, še bi se ne smelo sklepati, kar odsekov predlog izrekuje, da ima le ta zbor pravico, poslance v delegacije voliti, ali da ima zastran take volitve le on pravico zapovedovati. Po dozdej obstoječi in še celó po prenarjeni ustavi volijo deželni zbori poslance v državni zbor. Če je toraj ta zbor v resnici le oži zbor — širji ne more biti, ko bi si tudi pravice širjega prilastoval — tako sledi iz tega, da tisti zbor, ki obravnava skupne zadeve, mora iz deželnih zborov svoje poslance dobivati, ker take poslance voliti imajo le deželni zbori po ustavi vtrjeno pravico.

Ako postavimo sedanji zbor tudi za dediča nekdanjega širjega zbora, se ta pravica ne sme tudi na volitev raztegovati, ker je v ustavi in oktoberski diplomi razločno izrečeno, da se poslanci osrednih zastopov iz deželnih zborov nabirajo.

Tedaj je jasno dokazano, da je vodilo, ki ga je odsek v §. 6. na čelo svojega predloga zapisal, zoper ustavo, da so nasledki, ktere iz tega načela izvaja, tudi zoper ustavo in da bi se deželnim pravicam strašna krivica zgodila, ko bi jim kdo pravico kratil, poslance v delegacije voliti.

Tudi odsek se ni mogel te misli popolnoma znebiti, je ni mogel čisto zavreči, temuč jo je posredno v svojem poročilu posebno pa oziroma na vladni predlog za resnično spoznal.

Če je pa taka, kako je bilo potlej mogoče, da je odsek mogel svetovati, da bi se poslanci v delegacije morali drugače voliti kakor po deželnih zbora. Kdo bi si upal trditi, da bi o tako važnih zadevah priležnost (oportunist) smela načela namestovati.

Ako bi si kdo upal, iz kakoršnega koli vzroka to najvažnišo deželno pravico deželam kratiti, bi tako samostojnost in osebnost (individualnost) dežel veliko hujše ranil, kakor če bi kako drugo v samoupravstvo spadajočo pravico deželam odrekel. In vendar se je v poročilih in v očitnih sejah od vseh strani slovesno izreklo, da nikdo ne namerava deželnih pravic poškodovati, če bi bile tudi še tako malo vredne.

Le vzemite deželam pravico, svoje poslance v osredni zastop — v delegacije — pošiljati, in jaz sem prepričan, da bo to vaše delo kraljestva in dežele vnovič žalilo in nezadovoljne storilo, in če morebiti s tem en most naredite čez Litavo, si bote pa veliko mostičev za hrptom podrli, ki peljejo iz posameznih kraljestev in dežel v naše središče. Jaz pa mislim, da so tudi ti mostiči potrebni, če vas je volja kadaj tudi na ti strani Litave narediti mir in porazumljenje.

Še celó Ogrri so to pravico kraljestev in dežel spoznali in so v delu svojih sedeminšestdesetakov v 25. členu za pglavitni pogoj to postavili, da morajo tudi druge dežele in kronovine Njih Veličanstva resnično vlado imeti, in da oni hočejo le z ustavnimi zastopi teh dežel v daleko stopiti in z njimi dalje obravnavati. Le z ustavnimi zastopi drugih dežel obravnavati, to je bila toraj pglavitna ogerska pogoja.

(Kon. prih.)